

100 LET
SOCIÁLNÍHO
POJIŠTĚNÍ

MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

ČESKÁ SPRÁVA
SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Sociální pojištění: jsme tu pro vás už 100 let

Nová republika, nový začátek: Síla a nutnost sociální jistoty

Přesně před sto lety, **30. října 1924**, byl v naší republice přijat **první zákon o sociálním pojištění**, který chránil zaměstnance v případě nemoci, invalidity a stáří. Tento zákon sjednotil pojištění pracujících v Československu a vedl ke vzniku **Ústřední sociální pojišťovny**, která se starala o nemocenské, invalidní i starobní pojištění. Tím se začal psát příběh sociálního zabezpečení u nás.

Sociální pojištění: jsme tu pro vás už 100 let

Nová republika, nový začátek: Síla a nutnost sociální jistoty

Cesta k přijetí zákona nebyla snadná.

Už v roce 1920 navrhl první verzi poslanec Václav Johanis, ale každá strana pak přišla s vlastním návrhem. Shoda byla v nedohlednu, a tak se zformovala odborná komise pod Ministerstvem sociální péče, která na návrhu pracovala do května 1923. Tento návrh se stal základem pro další politická jednání, která trvala rok a půl. Výsledný zákon, považovaný za kompromis napříč politickým spektrem, začal platit **1. července 1926**.

Začalo to před 100 lety

Česká škola sociální politiky

Prvorepublikové Československo patřilo mezi světovou špičku v oblasti sociálního pojištění. Odborníci jako T. G. Masaryk, Karel Engliš a Albín Bráf formovali tzv. **českou školu sociální politiky**, která kladla důraz na odpovědnost jedince za svou budoucnost a inspirovala i další země. Po vzniku Československa začali myšlenky svých předchůdců uvádět do praxe zejména **Lev Winter, Josef Gruber a Gustav Habrman**, kteří se postupně ujímali role ministra sociální péče.

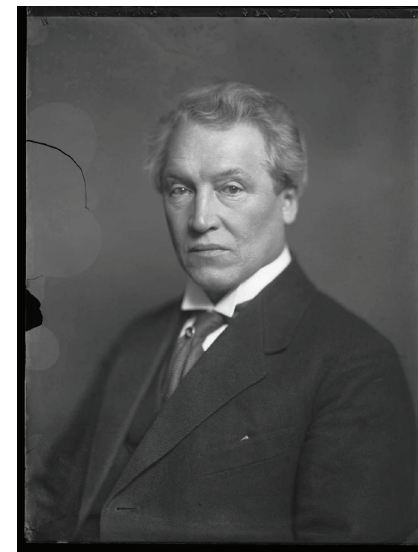
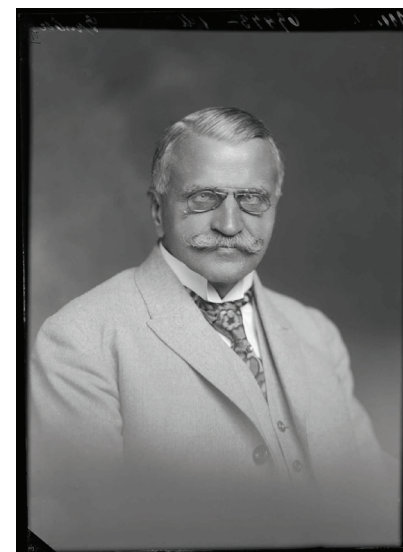
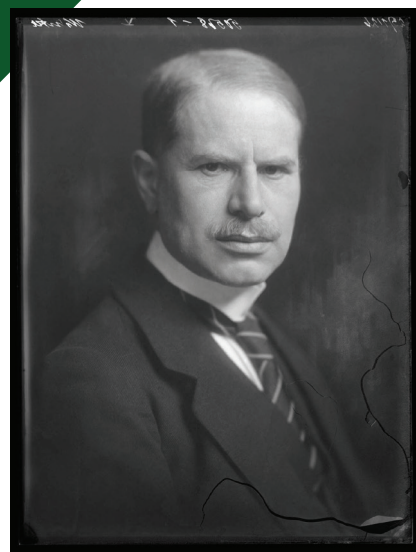

Foto: Archiv © NADACE LANGHANS PRAHA. www.langhans.cz

Začalo to před 100 lety

Česká škola sociální politiky

Základy moderní české sociální politiky položil **Albín Bráf** svými studiemi „Almužna a mzda“ a „Sociální politika států evropských“ v 80. a 90. letech 19. století, kde otevřel téma sociální ochrany a zdůraznil význam dělnického pojištění a reformy chudinské péče. **Karel Engliš** pak formuloval první ucelenou teorii sociální politiky, která podporovala svobodu podnikání a sociální pojištění. **T. G. Masaryk** ovlivnil sociální politiku první republiky, která se zaměřovala na uspořádání společenského řádu ve prospěch celku.

V roce 1920 byl založen Sociální ústav Československé republiky při Ministerstvu sociální péče pro odbornou podporu.

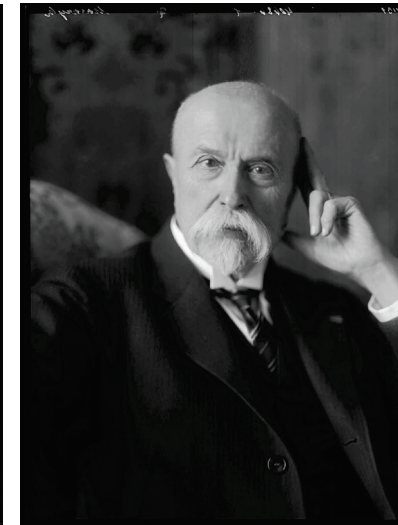
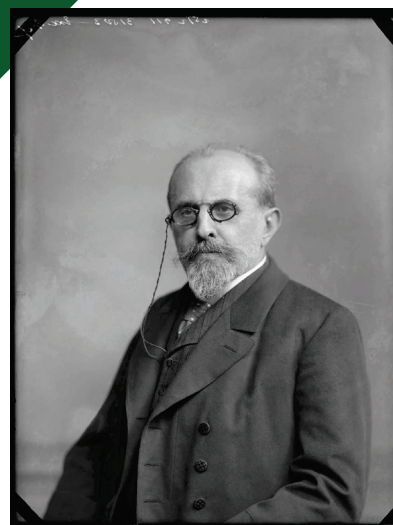

Foto: Archiv © NADACE LANGHANS PRAHA. www.langhans.cz

Začalo to před 100 lety

Pojistné dávky podle zákona 221/1924 Sb.

Dávky nemocenského pojištění:

- **Pomoc v nemoci:** lékařská péče zdarma, léky a ošetřování; nemocenská podpora od 4. dne pracovní neschopnosti, maximálně na 1 rok.
- **Pomoc v mateřství:** zdarma péče porodní asistentky nebo lékaře; dávka v těhotenství a šestinedělí (6 týdnů před a po porodu) ve výši nemocenské podpory; dávka kojícím matkám (do 12 týdnů) ve výši poloviny nemocenské.
- **Pohřebné:** vypláceno osobě, která zajistila pohřeb za pojištěného nebo jeho rodinného příslušníka.

Dávky důchodového pojištění:

- **Invalidní důchod**
- **Starobní důchod** (důchodový věk 65 let)
- **Příplatky na děti** k důchodu invalidnímu a starobnímu
- **Vdovský a vdovecký důchod**
- **Sírotčí důchod**
- **Jednorázová dávka:** odbytné pro zajištění pozůstalých, pokud pojištěný nesplnil čekací dobu.

Podmínky důchodu: je třeba splnit čekací dobu 150 příspěvkových týdnů.

Výše důchodu: základní částka 500 Kč ročně + procentní část stanovená podle výše pojistného. Důchody se vyplácí měsíčně předem, dávky nemocenského pojištění zpětně týdně.

Příplatek na děti k důchodu invalidnímu a starobnímu: pro nezaopatřené děti do 17 let, nebo neprovdanou dceru závislou na důchodci, ve výši 1/10 výpočtového důchodu.

Státní příspěvek k důchodu: 500 Kč ročně na invalidní a starobní důchod; 250 Kč na vdovský/vdovecký důchod; 100 Kč na jednostranný a 200 Kč na oboustranný sirotčí důchod.

Možnost věcného plnění místo peněžitého: s důchodcovým souhlasem možnost bezplatného ubytování v útulcích; výjimkou jsou případy „notorických pijáků“, kde souhlas není potřeba.

Začalo to před 100 lety

Ústřední sociální pojišťovna: moderní instituce
s důrazem na technologie

BUDOVA ÚSTŘEDÍ

Hlavní kancelářská budova areálu o sedmi budovách na ploše přes 25 tisíc m² byla postavena podle návrhu architekta

Adolfa Foehra (1880–1943).

Při její výstavbě se jako u jedné z prvních staveb v Praze použil železobetonový skelet.

Budova měla od začátku dva výtahy – klasický osobní a raritní oběžný výtah, známý jako **páternoster**, který dodnes vzbuzuje obdiv.

<<

Hlavní budova ÚSP 1935

Zdroj: Fotoarchiv ČSSZ

Začalo to před 100 lety

Ústřední sociální pojišťovna: moderní instituce s důrazem na technologie

STROJOVÁ EVIDENCE

V letech 1930–1931 byla ke stavbě přidána menší přízemní budova pro ukládání dokumentace k **evidenci občanů**.

Technické řešení odpovídalo tehdejší strojové evidenci, jen v menším, asi polovičním rozsahu s kapacitou na dalších pět let.

<<

Strojová evidence

Zdroj: Národní technické muzeum, MAS, AA, f. 131 Libra.

Začalo to před 100 lety

Ústřední sociální pojišťovna: moderní instituce
s důrazem na technologie

STĚHOVÁNÍ ÚSP A PRVNÍ SCHŮZE SPRÁVNÍHO VÝBORU

Přípravný sbor zaměstnanců ÚSP se 3. července 1926 přestěhoval do nového objektu z provizorních prostor na Jungmannově náměstí. Krátce poté se konaly **první schůze správního výboru a představenstva**, kterému tehdy předsedal poslanec **Antonín Hampl** (později oceněný in memoriam medailí Za zásluhy). Předsedu výboru a jeho tři námětky jmenoval prezident, zatímco vláda jmenovala 40 členů: 12 za pojištěnce, 12 za zaměstnavatele a 16 za odborníky. Výkonným orgánem bylo tříčlenné ředitelství, jehož členy jmenoval výbor se souhlasem ministra sociální péče.

<<

Antonín Hampl
Zdroj: ČTK

Začalo to před 100 lety

Ústřední sociální pojišťovna: moderní instituce
s důrazem na technologie

TOVÁRNA NA SPOKOJENÉ STÁŘÍ: ÚSP VE 30. LETECH

Dobový tisk nazval tehdejší Ústřední sociální pojišťovnu „továrnou na spokojené stáří“. V roce 1936 zde pracovalo **737 zaměstnanců**, počet se držel mezi 700 a 800. Pracovní doba byla **40 hodin týdně** – od pondělí do pátku od 7.30 do 14.30 a v sobotu do 12.30. Ústav každý měsíc vydával „Věstník Ústřední sociální pojišťovny“ v nákladu 4 000 kusů a jeho německou verzi v 2 500 kusech. V roce 1929 bylo podle zákona pojištěno více než 2,5 milionu lidí.

<<

ÚSP

Zdroj: Národní technické muzeum, ANTM, f. 800 Sběrka fotografií

Ústřední sociální pojišťovna: moderní instituce s důrazem na technologie

CESTA K MODERNIZACI

Vedení ÚSP se snažilo **racionalizovat práci**, aby administrativa nevyžadovala nadměrné množství zaměstnanců a vysoké správní náklady. Zaváděly se technické úpravy v centrální **evidenci pojištěnců, provoz strojové kartotéky, dávková likvidatura a nové systémy registratur.**

Používaly se účtovací, statistické, počítačí a děroščítkové stroje i rozmnožovací zařízení. Naši předkové tím nastavili jasný směr k dnešní digitalizaci ČSSZ.

<<

Průkaz zaměstnance Ústřední sociální pojišťovny

Zdroj: Národní archiv, fond USP, Inv. č. 54, sign. 1604, karton 63

Začalo to před 100 lety

Strojová kartotéka – jako z knih Julese Verna či Franze Kafky

V roce 1936 začala v areálu ÚSP výstavba nové budovy pro ústřední evidenci úřadu a evidenci poplatníků. Původní strojová kartotéka pro ukládání spisů pojištěnců byla vylepšena a rozšířena. Projekt vytvořil architekt **František Albert Libra** s **Jiřím Kanem** a stavbu realizovaly tři pražské stavební firmy v letech 1936–1937. Od té doby je součástí budovy jedinečná **strojová ocelová kartotéka s pojezdy**, navržená konstruktérem **Ferdinandem Ludwigem z Vítkovických závodů**, kterou vyrobily **Strojírny Otakara Podhajského** v Hostivaři.

<<

Zdroj: Národní technické muzeum, MAS, AA, f. 131 Libra.

Začalo to před 100 lety

Strojová kartotéka – jako z knih Julese Verna či Franze Kafky

Strojová kartotéka je **dodnes funkční**, a to i díky rekonstrukci provedené bývalým podnikem ZPA Zličín. Slouží však pouze pro menší část agendy ČSSZ. V letech 2000 až 2002 proběhla **hromadná digitalizace uložených dokumentů**, kdy bylo zdigitalizováno 65 milionů nárokových podkladů. Na kartotéce jsou nyní uloženy hlavně spisy starších ročníků (přibližně 1913–1943), které jsou používány jen zřídka. Ročně je ale do stávajících spisů uloženo asi 30 tisíc nových dokumentů. Spisy jsou uchovávány po dobu vyplácení důchodu a ještě rok po úmrtí pojištěnce, než dojde k jejich skartaci.

<<

Zdroj: Národní technické muzeum, MAS, AA, f. 131 Libra.

Začalo to před 100 lety

Strojová kartotéka – jako z knih Julese Verna či Franze Kafky

V roce 2010 postavila ČSSZ v pražských Stodůlkách **novou budovu se spisovými boxy** pro narůstající počet dávkových spisů k vyplácení důchodů v ČR i do zahraničí. Nachází se zde **241 oběžných zakladačů ROTOMAT**, každý se 22 nebo 24 policemi o délce 2 metry. Celkem je zde uloženo asi 2,8 milionu dávkových spisů, které by vyskládané vytvořily řadu dlouhou přibližně 12 kilometrů. Budova uchovává dávkové spisy klientů narozených od roku 1943, kteří pobírají jakýkoli důchod.

<<

Zdroj: Národní technické muzeum, MAS, AA, f. 131 Libra.

Začalo to před 100 lety

Strojová kartotéka – jako z knih Julese Verna či Franze Kafky

- Kdybychom všech 9 tisíc zásuvek kartotéky naskládali vedle sebe, měřily by ohromujících **27 kilometrů**.
- V 70. letech byly k pojezdovým jeřábům přidány **žebříky**, aby se zaměstnanci mohli bezpečně dostat dolů v případě poruchy. Do té doby museli zásuvky ručně vytahovat a postupně po nich slézt – někdy potmě nebo jen s baterkou.
- Prázdné otvory v kartotéce slouží jako **rezerva** pro případ poruchy některé zásuvky, aby bylo kam dočasně uložit porouchaný šuplík.
- Ikonická „zed' plná šuplíků“ se objevila i ve filmu **Rukavička z roku 1941** s Františkem Vnoučkem, který se symbolicky loučí se svou prací na pojízdných zásuvkách.
- Kartotéka je pevně spojena s budovou a tvoří s ní jeden celek. Od roku 2004 je proto společně s budovou ČSSZ zapsána na **seznam světových unikátů jako kulturní památka**.

Začalo to před 100 lety

Od prvorepublikového pojištění k sovětskému zabezpečení

Nestabilní doba ovlivnila sociální pojištění. Hospodářská krize vedla k novelizaci zákona z roku 1924 a během druhé světové války došlo k mnoha omezením, zejména z rasových důvodů. Tyto křivdy byly v roce 1946 napraveny započítáním doby omezení osobní svobody a účasti v odboji do pojištění.

Následně byl v roce 1948 schválen nový zákon o národním pojištění, inspirovaný britským reformátorem Williamem Beveridgem. Zavedl **jednotný systém pojištění na různá rizika a kombinoval prvky solidarity a zásluhovosti.**

Sociální pojištění se začalo vypočítávat jako procento z příjmu, čímž se naplnily původní ambice o univerzálním sociálním zabezpečení.

Začalo to před 100 lety

Od prvorepublikového pojištění k sovětskému zabezpečení

50. LÉTA: PŘEBUDOVÁNÍ NÁRODNÍHO POJIŠTĚNÍ

Zákon o národním pojištění č. 99/1948 Sb. fungoval jen asi rok a půl, než zásadní změny v důsledku **převzetí moci komunisty** vedly k postupnému přechodu od pojišťovacího (zásluhového) principu k sovětskému modelu sociálního zabezpečení. Zákon č. 102/1951 Sb. o přebudování národního pojištění přinesl zásadní změny: nemocenské pojištění začalo řídit Revoluční odborové hnutí, správa důchodového zabezpečení přešla pod Státní úřad důchodového zabezpečení a působnost okresních národních pojišťoven byla převedena na okresní národní výbory. V rámci politiky postupného zatlačování soukromého sektoru se **opustila i zásada univerzálního pojištění pro všechny.**

Začalo to před 100 lety

Od prvorepublikového pojištění k sovětskému zabezpečení

Důchodové zabezpečení a nemocenské pojištění se staly součástí státního rozpočtu, čímž ztratily svůj pojistný charakter. V roce 1956 byla sociální pojištění rozdělena na dvě samostatné složky. Následovaly důležité změny v legislativě, včetně zákonů o sociálním zabezpečení pro družstevní rolníky z roku 1964 a komplexního zákona z roku 1975, který byl závěrečným krokem k reorganizaci sociálního zabezpečení.

Tyto změny ovlivnily i organizaci správy. Nemocenské pojištění přešlo pod Ústřední radu odborů, zatímco důchodové pojištění se centralizovalo ve Správě důchodů. S rostoucí centralizací narůstal i počet zaměstnanců, což vedlo k tlaku na modernizaci a efektivnější řízení.

Začalo to před 100 lety

Od prvorepublikového pojištění k sovětskému zabezpečení

POČÁTKY MODERNIZACE

Cesta k **modernizaci správy sociálního pojištění** byla dlouhá a souvisela s rozvojem nových technologií. Před nástupem elektronické výpočetní techniky spočívaly základní nástroje modernizace v efektivním zpracování papírových dokumentů a později dat převedených do děrných štítků. **Využívání děrných štítků** zpracovávaných mechanickými stroji začalo již v roce 1937. Mechanické počítačí stroje byly využívány k výpočtu důchodů a také se používaly kovové adresní štítky.

[illegible]

Návrh na použití děrného štítu

Zdroj: Národní archiv, fond USP, inv. č. 42, sign. 1562, karton 61

Začalo to před 100 lety

Od prvorepublikového pojištění k sovětskému zabezpečení

V roce 1961 byl na konferenci v Bratislavě vyhlášen **program automatizace v sociálním zabezpečení**. Po roce 1964 se Státní úřad sociálního zabezpečení stal jedním z 20 kandidátů na dovoz výkonného **sálového počítače**, přičemž v letech 1965-1967 probíhaly přípravy na jeho nasazení. V roce 1968 byl uveden do rutinního využívání samočinný počítač **EELMC LEO 326 II.** generace, který umožnil plně automatizované úpravy vyplácených důchodů. V roce 1973 byl pořízen počítač 3. generace na bázi IBM 360 a během 70. let došlo k postupnému převedení systému na vyšší **HW platformu mainframe**, která byla uvedena do provozu v červnu 1980.

Návrh na použití děrného štítku

Zdroj: Národní archiv, fond USP, inv. č. 42, sign. 1562, karton 61

Sociální pojištění dnes

Návrat ke kořenům a vznik současné ČSSZ

Zdroj: ČTK

Rok 1989 přinesl nové politické, společenské a ekonomické podmínky. Sociální reformu začala politická reprezentace připravovat již v prosinci 1989, a v červnu 1990 byl schválen její základní scénář, který zavedl nové instituce (úřady práce, ČSSZ), instituty (sociální pojištění, životní minimum) a mechanismy (valorizace, kolektivní vyjednávání).

Systém sociálního zabezpečení zahrnoval oblasti sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci, což činilo Českou republiku jednou z **prvních postkomunistických zemí s plánem záchranné sociální sítě** od konce roku 1990.

Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) vznikla zákonem ČNR č. 210/1990 Sb. s účinností k **1. září 1990**. Pro její tehdejší vedení to znamenalo obnovit téměř všechny vazby, které byly v 50. letech 20. století přerušeny.

Sociální pojištění dnes

Návrat ke kořenům a vznik současné ČSSZ

ČSSZ Křížová letecký pohled
Zdroj: Fotoarchiv ČSSZ

1992: OBNOVENÍ POJISTNÉHO SYSTÉMU

V 90. letech 20. století došlo k zásadním legislativním změnám v oblasti sociálního zabezpečení, a to jak hmotně, tak procesně a organizačně. V listopadu 1992 schválil parlament zákon č. **589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti**, čímž učinil první krok k **obnovení pojistného principu** z období první republiky.

Dalším důležitým právním předpisem byl zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který zavedl **dvousložkovost důchodů**, způsob jejich **valorizace** a **oddělil financování důchodů** v rámci systému státního rozpočtu. Již o rok dříve bylo zavedeno **penzijní připojištění** jako doplňkový systém.

Sociální pojištění dnes

Návrat ke kořenům a vznik současné ČSSZ

ČSSZ DNES

Dnes je ČSSZ významnou finančně správní institucí v rámci státní správy ČR. Rozhoduje o nároku na **starobní, invalidní, vdovské, sirotčí důchody** a dávky nemocenského pojištění, jako jsou **nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné či dlouhodobé ošetřovné**. Zároveň vybírá **pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku** zaměstnanosti.

Kromě důchodového a nemocenského pojištění zajišťuje ČSSZ **lékařskou posudkovou službu** a plní úkoly z mezinárodních smluv o sociálním zabezpečení.

Dále je styčným místem pro koordinační nařízení EU v oblasti právních předpisů a dávek. ČSSZ se snaží být moderní a klientsky orientovanou institucí, která využívá nejmodernější informační a komunikační technologie.

